

Sygn. akt I CSK 118/05

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 maja 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jan Górowski

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Anna Matura

w sprawie z powództwa M. G.

przeciwko J. G. i Skarbowi Państwa

- Prezesowi Sądu Okręgowego w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 11 maja 2006 r.,

skarg kasacyjnych pozwanych od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 5 kwietnia 2005 r.,

1. uchyla zaskarżony wyrok w pkt. I w części uwzględniającej powództwo wobec Skarbu Państwa - Prezesa Sądu Okręgowego w W. oraz orzekającej o kosztach procesu obciążających Skarb Państwa - Prezesa Sądu Okręgowego w W. i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego

rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego

2. oddała skargę kasacyjną pozwanej J. G.

3. zasądza od pozwanej J. G. na rzecz powoda 1800 zł (tysiąc osiemset) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 28 maja 2004 r. zasądził od pozwanej J. G. na rzecz powoda M. G. 132 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 28 maja 2004 r., umorzył postępowanie co do kwoty 6000 zł, o którą powód ograniczył powództwo, zaś powództwo w stosunku do pozwanego Skarbu Państwa oddalił.

Sąd ten ustalił, że wyrokiem z dnia 19 lutego 1985 r. Sąd Rejonowy rozwiązał przez rozwód związek małżeński M. i J. G. Pozwana we wniosku z dnia 16 października 1991 r. domagała się dokonania podziału majątku dorobkowego w taki sposób, aby przyznać jej na wyłączną własność lokal mieszkalny nr 21 położony w W. przy ul. K.. Przesłuchana w charakterze strony pozwana zeznała, że mieszkanie to powód otrzymał od swojej matki, jednakże miało ono być prezentem dla rodziny, a powód przed wyjazdem do USA sprzedał należące do majątku dorobkowego przedmioty, których wartość odpowiadała połowie wartości mieszkania. Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 2 października 1992 r. uwzględnił wniosek pozwanej i przyznał jej na wyłączną własność lokal mieszkalny, którego dotyczyło postępowanie o podział majątku dorobkowego. Po złożeniu przez powoda skargi o wznowienie postępowania Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 5 lipca 2000 r. oddalił wniosek pozwanej przyjmując, że lokal mieszkalny stanowił majątek odrębny powoda. J. G. sprzedała ten lokal w grudniu 1994 r., a sama z rodziną zamieszkała u swojego ojca. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży mieszkania przeznaczyła na kupno mieszkania dla swojej rodziny. Jego własność przeniosła później na rzecz córki stron. W ocenie Sądu pierwszej instancji powództwo o zapłatę wobec pozwanej zasługiwało na uwzględnienie na podstawie art. 415 i 405 k.c., skoro sprzedaż lokalu przez pozwaną wykluczała jego zwrot powodowi w

naturze. Szkoda powoda pozostawała natomiast w nieznacznym stopniu w związku przyczynowym z uchybieniami Sądu Rejonowego, który dokonał podziału majątku dorobkowego. Nadto możliwość naprawienia szkody w drodze przewidzianej w art. 415 k.c. wyłączała związek przyczynowy między tą szkodą, a uchybieniami Sądu. Przemawiało to za oddaleniem powództwa wobec Skarbu Państwa.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji powoda i pozwanej J. G. wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2005 r. oddalił apelację pozwanej, a w wyniku uwzględnienia apelacji powoda zmienił zaskarżony wyrok w stosunku do Skarbu Państwa w ten sposób, że zasądził od tego pozwanego 132 000 zł z odsetkami ustawowymi od 28 maja 2004 r., z zastrzeżeniem, że spełnienie świadczenia przez jednego z pozwanych zwalnia drugiego. W ocenie Sądu drugiej instancji ostateczny wynik postępowania o podział majątku dorobkowego wskazuje, że lokal mieszkalny objęty wnioskiem pozwanej należał do majątku odrębnego M. G. W wyniku zbycia tego lokalu przez pozwaną doszło do uszczuplenia majątku powoda. Pozwana uzyskała w ten sposób korzyść majątkową i w świetle art. 405 k.c. była zobowiązana do jej zwrotu na rzecz powoda. Dla istnienia tego obowiązku nie miało znaczenia, czy pozwana w chwili uzyskania wzbogacenia wiedziała o braku podstawy prawnej do przyznania jej mieszkania oraz czy zawiniła dojsię do niekorzystnego dla powoda przesunięcia majątkowego. Pozwana od dnia doręczenia jej odpisu skargi o wznowienie postępowania, co miało miejsce w dniu 14 kwietnia 1995 r., winna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu uzyskanej korzyści majątkowej. Nabyty przez siebie lokal pozwana przekazała córce dopiero w 1999 r. Nie zachodziły zatem podstawy do wyłączenia odpowiedzialności pozwanej na podstawie art. 409 k.c. Roszczenie powoda z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia nie uległo przedawnieniu, skoro powód wytoczył powództwo w dniu 24 lipca 2001 r., a pozwana uzyskała korzyść majątkową w 1992 r. Wysokość tej korzyści Sąd pierwszej instancji ustalił prawidłowo, w oparciu o opinię biegłego co do wartości lokalu. Z tych względów apelacja pozwanej była nieuzasadniona i podlegała oddaleniu.

Usprawiedliwiona była natomiast apelacja powoda. Uwzględniając wniosek pozwanej o dokonanie podziału majątku dorobkowego Sąd Rejonowy rażąco naruszył treść art. 33 pkt 2 k.r.o., dokonując przy tym ustaleń faktycznych bez

przeprowadzenia właściwej oceny dowodów. Świadczy to o winie funkcjonariusza państwowego. W wyniku uchybień w prowadzonym postępowaniu o podział majątku dorobkowego powód doznał szkody związanej z utratą należącego do niego mieszkania. W ocenie Sądu Apelacyjnego za powstanie tej szkody Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność na podstawie art. 417 k.c., w brzmieniu obowiązującym przed zmianą wprowadzoną ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. Ponieważ Skarb Państwa ponosił odpowiedzialność deliktową, a pozwana J. G. odpowiadała z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, w tym samym zakresie, uwzględniając powództwo wobec obojga tych pozwanych należało zastrzec, że spełnienie świadczenia przez jednego z pozwanych zwalnia drugiego.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwani złożyli skargi kasacyjne. Pozwana J. G. w skardze opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § k.p.c. zarzuciła:

- w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego obrazę art. 405 i 409 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie oraz art. 5 k.c. przez jego niewłaściwą wykładnię

- w ramach podstawy naruszania przepisów postępowania mającego istotny wpływ na wynik sprawy obrazę art. 233 § 1 i 230 k.p.c., art. 234 k.p.c. oraz art. 3 k.p.c.

W oparciu o te zarzuty wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w części dotyczącej zasądzenia od pozwanej kwoty 132 000 zł. wraz z odsetkami i kosztami procesu i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa w tym zakresie, ewentualnie uchylenie wyroku w części zaskarżonej przez pozwaną i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Pozwany Skarb Państwa reprezentowany przez Prezesa Sądu Okręgowego w W. w swojej skardze kasacyjnej opartej o podstawę naruszenia prawa materialnego zarzucił obrazę art. 417 k.c., poprzez jego niewłaściwe zastosowanie oraz art. 418 k.c., w wyniku nie rozważenia istnienia przesłanek odpowiedzialności wynikających z treści tego przepisu. Powołując się na te zarzuty wniósł o uchylenie

zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W skardze kasacyjnej pozwanej J. G. został zawarty zarzut naruszenia art. 233 § 1 i art. 230 k.p.c. poprzez dokonanie wadliwej oceny materiału dowodowego. Zarzut ten nie mógł być uwzględniony wobec brzmienia art. 398³ § 3 k.p.c., który to przepis przewiduje, że podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Podobnie nieuzasadniony był zarzut naruszenia art. 234 k.p.c. w wyniku rzekomego pominięcia mocy domniemań prawnych wynikających z wpisu prawa własności lokalu mieszkalnego, którego dotyczył wniosek o podział majątku dorobkowego, na rzecz powódki. Sąd Apelacyjny nie wykluczył istnienia domniemania wskazującego na nabycie przez powódkę prawa własności lokalu, ujawnionego w księdze wieczystej. Artykuł 234 k.p.c. stanowi, że domniemania prawne wiążą Sąd, jednakże mogą być obalone, ilekroć ustawa tego nie wyłącza. Sąd Apelacyjny uznał, że wynik postępowania o podział majątku dorobkowego po jego wznowieniu wskazywał, że pozwana nie mogła nabyć skutecznie prawa własności przydzielonego jej pierwotnie lokalu, gdyż nie należał on do majątku dorobkowego i nie podlegał podziałowi. Oceny tej nie sposób kwestionować. Sąd drugiej instancji nie naruszył również art. 3 k.p.c. przy ocenie przyczyn wznowienia postępowania i jego skutków dla pozwanej. Już Sąd pierwszej instancji ustalił, że postępowanie zostało wznowione z powodu nieważności na podstawie przepisu art. 401 pkt 2 k.p.c., gdyż M.G. w sprawie o podział majątku dorobkowego został pozbawiony możliwości działania. Ustalenia tego Sąd Okręgowy dokonał w oparciu o akta sprawy o wznowienie postępowania. Akceptując to ustalenie Sąd Apelacyjny nie działał wbrew zasadzie prawdy przewidzianej w art. 3 k.p.c., z której wynika obowiązek składania przez strony postępowania oświadczeń procesowych zgodnie z prawdą.

W zakresie zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego pozwana kwestionowała między innymi ocenę Sądu drugiej instancji, co do istnienia podstawy jej odpowiedzialności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia w sytuacji, gdy Sąd ten stwierdził odpowiedzialność odszkodowawczą drugiego z pozwanych

wynikającą z deliktu (art. 417 k.c.). Stanowisko pozwanej, że odpowiedzialność z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia ma charakter subsydiarny i bezpodstawne wzbogacenie stosuje się jako źródło zobowiązania, gdy brak jest innych podstaw odpowiedzialności nie może być uznane za usprawiedliwione w żadnym przypadku w sytuacji dotyczącej odpowiedzialności różnych osób, z których jedna miałaby odpowiadać wyłącznie w oparciu o przepisy dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia, a druga na podstawie przepisów regulujących odpowiedzialność deliktową. Sąd Apelacyjny przyjął zasadnie, że w tego rodzaju sytuacji dochodzi do zbiegu podstaw odpowiedzialności różnych osób, które wobec uprawnionego ponoszą odpowiedzialność na zasadzie *in solidum*. Nie można podzielić również stanowiska skarżącej, że na gruncie art. 409 k.c. wyłączony jest obowiązek zwrotu korzyści uzyskanej na podstawie bezpodstawnego wzbogacenia, jeżeli istnieje obowiązek naprawienia szkody odpowiadającej wysokości korzyści nałożony przez Sąd na inną osobę. Artykuł 409 k.c. ma zastosowanie w przypadku, gdy osoba która korzyść majątkową uzyskała, zużyła ją lub utraciła w taki sposób, że nie jest już wzbogacona, chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją powinna była liczyć się z obowiązkiem jej zwrotu. Obowiązek zwrotu korzyści nie jest zaś wyłączony, gdy osoba która doznała uszczerbku dysponuje także roszczeniem odszkodowawczym wobec innego sprawcy szkody związanej z doznanym uszczerbkiem majątkowym. Prawidłowa była przy tym ocena Sądu Apelacyjnego, że w okolicznościach rozstrzyganej sprawy pozwana winna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu uzyskanej korzyści od momentu powzięcia wiadomości o wznowieniu postępowania o podział majątku dorobkowego, w którym zapadło korzystne dla niej postanowienie przyznające na własność pozwanej lokal mieszkalny uznany za składnik majątku dorobkowego. Żądanie powoda dotyczące wydania korzyści majątkowej uzyskanej przez pozwaną bez podstawy prawnej nie stanowiło nadużycia prawa w rozumieniu art. 5 k.c. i zarzut naruszenia tego przepisu w wyniku uwzględnienia powództwa był nieuzasadniony. Z przyczyn wyżej wskazanych skarga kasacyjna pozwanej J. G. była pozbawiona uzasadnionych podstaw i podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Usprawiedliwiona była natomiast skarga kasacyjna pozwanego Skarbu Państwa. Nie ulega wątpliwości, że odpowiedzialność Skarbu Państwa mogła

wchodzić w grę jedynie w związku z wydanym przez Sąd Rejonowy wadliwym postanowieniem w sprawie o podział majątku dorobkowego, w wyniku którego powód utracił lokal mieszkalny stanowiący składnik jego majątku odrębnego. Wydanie tego orzeczenia Sąd Apelacyjny uznał za delikt w rozumieniu art. 417 k.c. w brzmieniu, jaki miał ten przepis przed jego zmianą dokonaną ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy-Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692). Wspomniane wyżej postanowienie Sądu Rejonowego zapadło w dniu 29 października 1992 r. W tym czasie obowiązywał jeszcze art. 418 k.c., który przewidywał odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych na skutek wydania orzeczenia lub zarządzenia. Przepis ten mający charakter regulacji szczególnej wobec unormowania zawartego w art. 417 k.c. dotyczył również naprawienia szkód powstałych w wyniku wydania wadliwych orzeczeń sądowych. Sąd Apelacyjny pominął całkowicie ocenę, czy przepis ten miał zastosowanie w rozstrzyganej sprawie. Wprawdzie art. 418 k.c. utracił moc w wyniku uznania go za niezgodny z art. 77 Konstytucji, na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r., to jednak powyższe nie oznacza, że przepis ten nie ma zastosowania do oceny zdarzeń, które miały miejsce przed dniem 17 października 1997 r. tj. przed dniem wejścia w życie obowiązującej obecnie Konstytucji. Wymaga podkreślenia, że art. 77 Konstytucji wprowadzający zasadę odpowiedzialności Skarbu Państwa za niezgodne z prawem działania władzy publicznej nie miał swojego odpowiednika w obowiązującej wcześniej ustawie zasadniczej. Dlatego też skutki uznania przez Trybunał Konstytucyjny art. 418 k.c. za niezgodny z art. 77 Konstytucji nie mogą sięgać wstecz, przed datę wejścia w życie tego przepisu. Za taką oceną skutków utraty mocy art. 418 k.c. opowiedział się kilkakrotnie Sąd Najwyższy (przykładowo w wyroku z dnia 20 października 2004 r., IV CK 96/04, wyroku z dnia 9 października 2003 r., I CK 150/02, OSNC, 2004/7-8/132, wyroku z dnia 26 stycznia 2006 r., II CK 318/05). W uzasadnieniu ostatniego z powołanych wyżej wyroków Sąd Najwyższy wyraził również pogląd, że roszczenie o naprawienie szkody przeciwko Skarbowi Państwa ocenia się według przepisów obowiązujących w dacie zdarzenia powodującego powstanie zobowiązania. Uwzględniając powyższe oraz fakt, że wadliwe postanowienie dotyczące podziału majątku

dorobkowego M. i J. G. zapadło w dniu 29 października 1992 r. należało przyjąć, że odpowiedzialność odszkodowawcza Skarbu Państwa wobec powoda za skutki wydania tego orzeczenia podlegała regulacji określonej w art. 418 k.c. Uzasadniony był zatem zarzut naruszenia prawa materialnego zawarty w skardze kasacyjnej Skarbu Państwa. Dlatego też zaskarżony wyrok w części dotyczącej powództwa uwzględnionego wobec Skarbu państwa podlegał uchyleniu na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego zostało oparte o treść art. 98 § 1, 391 § 1 i 398²¹ k.p.c.